

Tények, tendenciák, tapasztalatok, tanulságok I.

Nógrád megye rendszerváltás utáni gazdasági, társadalmi folyamatainak főbb jellemzői

Az 1989/1990. évi sorsfordító események óta eltelt közel negyedszázad minden felelősen gondolkodó magyar ember számára jó alkalom a visszatekintésre. Amennyiben pedig egy lokálpatrióta közgazdász – külső szakaemberként – részt vehetett szűkebb pátriája közelmúltját elemző, helyzetfeltáró munkaanyag¹ készítésében, akkor akár kötelességének is tekintheti, hogy ismereteit – saját, sok évtizedes tapasztalataival és véleményével fűszerezve – tágabb körben is feltalálja, itt és most az igényes COMITATUS c. folyóirat értő olvasóival is megossza.

Elsősorban e szándéktól vezéreltetve a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adataira és ezekből saját számításaimra alapozva – az említett szakmai koncepció és döntően saját korábbi munkáim felhasználásával – született ez a dolgozat. A tanulmányban igyekszem Nógrád megyét a releváns gazdasági-társadalmi mutatók alapján régiójában és az országban – a megyei mezőnyben is – elhelyezni, mintegy pozícionálni. Elsősorban a vizsgált időszak tendenciáit kívánom megragadni-megrajzolni, azokból következtetéseket levonni, esetenként visszautalva korábbi időszakokra, még inkább figyelve az ezredforduló utáni jelenségekre.

Evidens, hogy a szakmai igényességre törekedve sem tűzhettem ki célul a komplexitást és a belső szerkezeti arányosságot, legfeljebb – némi kárpozlásként – a korrekt és olvasmányos megfogalmazást. Nyilvánvaló, hogy vállalom dolgozatom esetleges hiányosságait, és szívesen veszem a kritikákat is. Nos, ha munkám – egyes szubjektív megállapításai és sajátos következtetései vitathatósága mellett – informatívnak, tanulságosnak, bárki számára is (fel)használhatónak bizonyul – már nem dolgoztam hiába.

Népmozgalom, térszerkezet: kedvezőtlen

Nógrád területét tekintve (Komárom-Esztergom megye után) az ország második legkisebb megyéje; 2545 km²-e 2,74%-a, 198,9 ezer fős lakossága 2,00%-a az országának, utóbbi legkevesebb a megyék között. Népsűrűsége 78,2 fő/

km², kisebb a régió (88,1 fő/km²) és különösen az ország (107,0 fő/km²) népe sség sűrűségi átlagánál. A lakónépesség 1990-2012 között 28,2 ezer fővel, 8,2%-kal (országosan csak 4,0%-kal) csökkent. A népességfogyás oka a természetes népmozgalom és a vándorlás kedvezőtlen alakulása volt. Az előbbi mutató egyenlege 2011-ben 1 514 (az ún. természetes fogyás mutatója), utóbbié 1512 fő veszteséget mutatott. A népmozgalom itt nem sorolt mutatói (élvesztületés, halálozás stb.) is rosszabbak a régiós és az országos adatoknál.

Évtizedek óta tartó tendencia a megyében (is) az öregedés folyamata, amely intenzívebb az országos átlagnál is. Az ún. öregedési index² Nógrádban 2012-ben (129,9) rosszabb az északi régió (113,6) és a megyék átlagánál (111,6) is.

A megye településszerkezete (125 község, 6 város) aprófalvas jellegű. 2011-ben a megye 23 településén a lakosok száma 500 fő alatti, további 43-ban 500-999 fő közötti volt. Az egy városra jutó községek száma 20,8 (a hazai és a régiós átlagtól is magasabb). A városok népességének aránya, 41,9%, az országostól (68,4 %) lényegesen elmaradó. Salgótarján (36 487 fő) Szekszárd (33 311 fő) után az ország második legkevesebb lakosú megyeszékhely városa.

Nógrád megyét hat kistérség alkotja, az alábbi főbb ismérvekkel:

1. tábla Kistérségek jellemző adatai, 2012. január 1.

Kistérség	Település	Ebből: város	Terület, km ²	Népesség, fő	Népsűrűség, fő/km ²
Balassagyarmati	29	1	533	39623	74,3
Bátonyterenyei	14	1	274	23541	86,0
Páztói	26	1	552	31 292	56,7
Rétság	25	1	435	24 003	55,2
Salgótarjáni	24	1	475	61 736	130,1
Szécsényi	13	1	278	18 738	67,5
Összesen	131	6	2 545	198 933	78,2

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2011. Saját szerkesztés.

Nógrádban – a közigazgatás átalakítása nyomán – 2013. január 1-től hat járás alakult.³

Gazdasági fejlettség: alacsony szintű

A bruttó hazai termék (GDP) mutatója kifejezi az ország egyes térségei gazdasági teljesítményében, fejlettségében mutatkozó releváns különbségeket. A gazdaságilag legfejlettebb (Közép-Magyarország) és a legkevésbé fejlett (Észak-Magyarország) régió között – az egy lakosra jutó GDP alapján – 2010-ben már 3,6-szeres volt a különbség. Ekkor a hét régió között Észak-Magyarország a 7., azaz az utolsó volt a fejlettségi szint alapján.

A megyéket szemügyre véve a Dunántúlon (Győr-Moson-Sopron, Fejér megye stb.) a legnagyobb a fajlagos mutató értéke, a mezőny másik végén a keleti országrész megyéi (Békés, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád) rendelkeznek a legrosszabb mutatóval. Budapest adatát figyelmen kívül hagyva, a legmagasabb egy főre jutó GDP-vel rendelkező Győr-Moson-Sopron és a legkisebb értéket képviselő Nógrád megye mutatója között 2006-ban 2,3-szeres, 2010-ben pedig már 2,6-szeres volt a különbség. A fajlagos mutató alapján Nógrád megye évek óta az utolsó helyet foglalta el a megyék között. Az alábbi táblázat adatai különösen egzakt módon pozicionálják Nógrádot.

2. tábla Az egy főre jutó bruttó hazai termék [GDP]

Megye, régió, ország	Az országos átlag százalékában			Eltérés: [2010-1995] %-pontban
	1977 a/	1995 a/	2010 b/	
Borsod-Abaúj-Z.	111,0	75,3	62,1	-13,2
Heves	100,0	75,5	69,3	-6,2
Nógrád	77,0	60,1	45,1	-15,0
Észak-Magyarország	..	72,7	61,0	-11,7
MAGYARORSZÁG	100,0	100,0	100,0	--

Forrás: a/ Magyarország nemzeti számlái, 1995-2007. http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt014a.html b/Területi statisztikai évkönyv, 2011. Saját szerkesztés és számítás.

Az észak-magyarországi régió helyzete 1995-2010 között romlott az országban, Nógrád megye pozíciója pedig a saját régiójában és az országban is. A mutatók nem támasztják alá azt az eléggé elterjedt (terjesztett?) – e sorok írója által soha nem osztott – felfogást, miszerint a megye pozícióvesztése a rendszerváltás után következett be. Ugyanis Nógrád megye teljesítménye (a GDP alapján) gazdaságának még mérsékeltén fejlődő időszakában – az 1970-es évek második felében – is jóval az országos átlag alatt volt, ellentétben a régió másik két megyéjével.⁴

Felfogásom szerint a gazdaság működőképességének legfontosabb kritériumai között a közlekedési infrastruktúra a fejlődéshez vezető út, a vállalkozás szervezetrendszere, struktúrája és eredményessége a gazdaság motorja, a beruházások – különös tekintettel a termelő investíciókra – pedig a térség fejlődésének lendítőkerekei. Az alábbiakban ezeket a „gazdasági-faktorokat” mutatom be – röviden.

Közlekedési infrastruktúra: „rázós”

A megye közúthálózata messze nem felel meg a kor követelményeinek: az egyetlen megye az országban, ahol sem autópálya, sem autótűt nincs. A közúton meghatározó a 2. sz. (Budapest-Vác-Parassapuszta) és a 21. sz. (Hatvan-Salgótarján-Somoskőújfalú) főút. Budapestet az M3-as autópályához csatlakozó 2-es és 21-es sz. főúton lehet elérni. A 21-es út négy-sávos kiépítése – amely évekkel ezelőtt elkezdődött, majd „elakadt”, és ki tudja mikor fejeződik be?! – csak egy lépés a közút fejlesztésében. A főúthálózat kiépítettsége megfelelő, burkolatának és vízelvezetésének állapota közelíti az országos átlagot. Az Ipoly-hidak megkezdett helyreállítása „szellemi híd” is lehet a magyar-szlovák kapcsolatok ápolásához.

A vasút műszaki feltételei régen nem megfelelőek, a 81. sz., Hatvan-Somoskőújfalú vonal villamosítása évtizedek óta várta magára. A pálya balesetveszélyes állapota miatti sebességkorlátozások következtében 19. századi a menetidő Salgótarján és Budapest között. Salgótarjánt „nem érte el” az intercity-járat sem. Nagyon fontos „út” lenne, a nyugat-nógrádi térségi vasút-projekt megvalósítása. Nógrád közlekedésére a legjobb jelző szó: a „rázós”. Jó, ha az elakadásjelző mihamarabb felszedésre kerülhet...

Vállalkozások: alacsony aktivitás

A gazdasági szervezetek száma két évtizede – az országos tendenciához hasonlóan – évről-évre növekedést mutat. Az országostól eltérő jellemző a társas vállalkozások összes vállalkozáson belüli alacsony aránya, és a külföldi tulajdonban lévő vállalkozások, és külföldi tőke szerény részese-dése.

2012 végén 25 825 megyei székhelyű szervezetet tartottak nyilván, 0,2%-kal többet, mint egy évvel korábban, s ezek kilencetizede vállalkozás volt, ami az országosan regisztrált vállalkozások 1,4%-a. A vállalkozások 23%-a társas, 77%-a egyéni vállalkozás, szemben az országos 36, illetve 64%-os megoszlással. Lehangelő sajátja Nógrádnak az alacsony vállalkozói aktivitás. A vállalkozások ezer lakosra jutó száma 2012-ben a megyében 117, az országos átlag héttizede. A megyék között Nógrád – Borsod-Abaúj-Zemplén melgelölve – az utolsó előtti pozíciót foglalta el.

A 17 821 egyéni vállalkozó 42%-át mellékfoglalkozásúként, 31%-át főfoglalkozásúként, 27%-át nyugdíjasként regisztrálták. Az 5229 társas vállalkozás 65%-át korlátolt felelősségű társaságként, 31%-át betéti társaságként tartották nyilván. A vállalkozások létszám-kategória szerinti összetételében a legfeljebb 9 főt foglalkoztató mikro-vállalkozások aránya a meghatározó. Mindössze 10 olyan cég volt Nógrádban, amely 250 főnél több alkalmazottat foglalkoztatott.⁵

Beruházások: „békaszínvonal”

A fontosabb mutatók azt jelzik, hogy Nógrád a vizsgált időszakban folyamatosan, az egy lakosra jutó beruházási érték esetében néhány év kivételével (így például 1996-ban és 2000-ben) mindig az utolsó helyen állt a megyék rangsorában. Amíg részese-dése az országos beruházási értékből 1985-ben 1,5% volt, addig 1990-ben 1,2%, 2008-ban már csak 0,7%. 2012. évben Magyarországon folyó áron 5,9%-kal, Nógrádban 3,8%-kal kisebb értékű nemzetgazdasági beruházás realizálódott, mint az előző évben. Ami az országos érték immár csak mindössze 0,5%-át adta. Egy lakosra Nógrádban 84 ezer forint teljesítményérték jutott, ami a hazai átlag 27%-a. A beruházások 45%-át az épületek és egyéb építmények építése, 54%-át a belföldi és import gépek, berendezések, járművek beszerzése tette ki. A fennmaradó részt ültetvények, erdők telepítésé-

re, tenyész- és igásállatok, valamint föld, telek és más termelőeszköz beszerzésére fordították. Anyagi-műszaki összetétel szerint tekintve a legnagyobb visszaesés (14%) az épületek és egyéb építmények építésénél jelentkezett. Belföldi állóeszköz fejlesztésekre 6,1%-kal kisebb, import gépek, berendezések, járművek beszerzésére kéttizeddel magasabb összeg jutott 2011-hez képest.

E dolgozat keretei között – ahogy bevezető soraimban utaltam rá – területi korlátok miatt nincs mód a gazdaság teljes körű (például ágazati részletezésű) számbavételére, ezért a következőkben csak a főbb nemzetgazdasági ágak teljesítményének, bemutatására vállalkozhatok.

Mezőgazdaság: méltatlan mélyrepülés

A megye agráriuma az 1980-as években az állami támogatások visszafogásának, az ipari melléküzemágak felszámolásának, a '90-es évek elején a privatizációnak és a szövetkezetek „szét-szedésének” következményeit a mai napig sem heverte ki. A gabonafélék termésmennyiségének éves átlaga 1986–1990 között 174,5, 2006–2010 között már csak 97,2 ezer tonna volt. E romló tendencia egyik oka, a művelés alá vont földterület csökkenése. Az agrárium 2012.évi előzetes adatai alapján az őszi árpa, a búza és a tavaszi árpa betakarított területe növekedett 13; 7,6; illetve 1,3%-kal, rozst, zabot és tritikálét 20%-kal kisebb területről takarítottak be, mint 2011-ben. A búza termésátlaga 2000 kg/hektár volt, ez 56%-a az egy évvel korábbinak. A csökkenés valameny-nyi kalászos gabonafélére jellemző. Ugyancsak visszaesett a vizsgált időszakban a gyümölcsster-més is.

Nógrád erdőterülete 2012. május 31-én 98,8 ezer ha, ami az összes földterület 39,2%-a. (2000-ben 40,8%), ami csaknem duplája az országos (21,0%-os) mutatónak. Az állami tulajdon rész-aránya 61,8%. Különösen magas az erdőszültség a Börzsöny és a Mátravidék kistájain, a Cserhát keleti részén, és Karancs-Medves vidékén. Az Ipoly Erdő Zrt. kezelésében lévő erdők fafajta összetétele változatos, minőségében különböző.

Nógrád állatállománya már az 1980-as évektől csökkent, az 1990-es évtizedben további veszteségeket szenvedett, 2000 után pedig az alábbi tábla adatai szerint alakult.

3. tábla Az állatállomány, december 1. [edb]

Megnevezés	2000	2011	2011. év adat a 2000. évi %-ában
Szarvasmarha	8	12	150,0
Sertés	45	24	53,3
Juh	11	10	90,9
Kecske	2	2	100,0
Ló	1	1	100,0

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2011. Saját szerkesztés és számítás.

Az állatállomány fajlagos mutatói általában rosszabbak a régiós és az országos átlagnál. Egyik kivétel a szarvasmarha-állomány: a száz hektár mezőgazdasági területre jutó szarvasmarhák száma Nógrádban (14) több mint az északmagyarországi régióban (10), és magasabb az országos átlagnál (13) is.

A megye mezőgazdaságában dolgozók létszáma az 1990. évi több mint 13 ezer főről 2000-re 1073 főre csökkent, azóta lényegében stagnál. A nemzetgazdasági ág foglalkoztatási részaránya az 1992. évi 8,3%-ról⁶ 2011. évre 2,7%-ra csökkent.

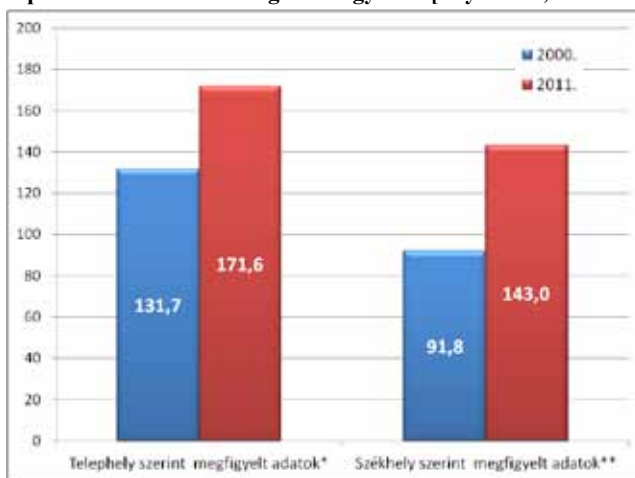
Ipar: a gépgyártás gerjeszti, az export élteit

A nógrádi ipar térvészése már az 1960-as évektől – a szénbányászat visszafejlesztésével – megkezdődött. Az 1973. évi piaci árobbanás okozta

recesszió, a torz ágazati és korszerűtlen gyártmány-szerkezet következménye óriási anyagi- és emberveszteség volt. Nógrád iparát már hanyatló időszakában érte a rendszerváltás. A '90-es évek elején a piaci viszonyokra való áttérés, a privatizáció, a keleti piacok feladása következtében termelés és foglalkoztatottak száma tovább mérséklődött.

Az ipari termelés a '90-es években először 1995-ben, majd 1996-ban nőtt mérsékelten (2-3% között), ami arra utalt, hogy a megye iparának hanyatló korszaka véget ért. 1995-ben már az export is meghaladta az 1990. évit. A '90-es évek második felében Nógrád ipara ismét prosperált: a termelési volumen csaknem megduplázódott, az export pedig több mint 3-szorosa nőtt. Sajnálatos, hogy ez a tendencia nem folytatódott az ezredfordulót követő időszakban, a termelés dinamikája meg-megtört, lelassult. A termelési érték 2000-ről 2011-re ugyan még – folyó áron ugyan még – mindkét megfigyelési relációban nőtt. Így a telephely szerinti adatok alapján (131,7 md forintról 171,6 md forintra) 30,3 %-kal, a székhely szerinti adatok alapján (91,8 md forintról 142 md forintra) 55,8%-kal, ahogy azt az alábbi ábra is mutatja.

Ugyanakkor az összehasonító adatok – a számított volumenindexek – alapján az előbbi relációban a termelés volumene 4,6%-kal csökkent, míg az utóbbi viszonylatban 16,2 %-kal nőtt. Ugyanezen időszakban az ország ipari termelésének vo-

1. ábra Az ipari termelés értéke Nógrád megyében [folyó áron, milliárd forintban]

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2011. Saját szerkesztés és számítás.

lumene (a KSH mindkét létszám- kategóriájában) mintegy másfélszeresére nőtt. Vagyis Nógrád ipari teljesítményének elmaradása az országos átlaghoz (de a saját régió és megyék átlagához képest is) növekedett az elmúlt évtizedben. Ennek az alacsony szintű, jó évtizedes ipari produktumnak egyik összetevője a rendkívül alacsony termelékenység volt.

Még egy további potenciális veszélyre is érdemes utalni, az alábbiak szerint:

4. tábla Az ipar értékesítésének megoszlása*

Megnevezés	Belföld			Export			Összesen		
	folyó áron, millió Ft			százalék					
2000	42 957	58 219	101 176	42,5	57,5	100,0			
2011**	21 413	122 113	143 526	14,9	85,1	100,0			
2011. év adata a 2000. évi %-ában	49,8	209,7	141,9						

* Székhely szerint megfigyelt adatok

** Ipar, víz és hulladékgazdálkodás nélkül

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2011. Sajtó szerkesztés és számítás.

Az értékesítés olyan mértékben tolódt el a belföldiről az export irányába, amely növeli az egész ágazat kiszolgáltatottságát („kitettséget”) a külföldi partnereknek. A gépgyártás még így is húzóágazat, 2011-ben az ipari termelés és az export, 64,4, illetve 74,1%-át produkálta. Úgy tűnik, Nógrád iparát évtizedek óta és napjainkban is a gépgyártás gerjeszti, exportja élteti. Az utóbbi években a gépipar „külsőpiaci kitettsége” – mintegy 97%-os exporthányada – miatt, az európai gazdasági válság hatására nehezebb helyzetbe került. Ennek következményeként 2012-ben a gépipar termelése még tovább csökkent. Egyébként az iparon belül jelentős még a fémalapanyag, fémfeldolgozási termékek gyártása, melynek részaránya több mint 10 %.

Építőipar: leépülve

Az építési teljesítmény az 1980-as évek elejétől – a visszafogott építési-beruházási kereslet következtében – több mint egy évtizeden át csökkent Magyarországon. A '90-es évektől pedig döntően megváltozott az építőipar tulajdonosi és szervezeti struktúrája is: a nagy építőipari vállalatok helyébe kis- és középvállalkozások léptek. Így történt ez Nógrádban is, azzal a különbséggel, hogy megyénkben a negatív folyamatok az orszá-

gosnál is tovább tartottak, és eközben a megye építőipara leépült. A megyei székhelyű építőipar termelése az 1990-es években folyóáron ugyan már nőtt, a termelés volumene azonban még az ezredfordulón sem érte el az 1990-es szintet, miközben a megyék jó részében már jelentős volt az építőipari teljesítmény-növekedés.

A stabilizáció az ezredforduló utáni évtizedben sem következett be, sőt, Nógrád építőiparának teljesítménye – tovább csökkent.

5. tábla Az építőipari termelés [folyó áron, millió Ft] és a foglalkoztatottak száma [fő]*

Megnevezés	2000	2011	2011. év a 2000. évi %-ában
Építőipar	10 100	7 497	74,2
Nem építőipari szervezetek	687	643	93,6
Összesen	10 787	8 140	75,5
Építőipari termelésen foglalkoztatottak az építőiparban	1 340	546	40,7

* Telephely szerint megfigyelt adatok

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2011. Sajtó szerkesztés és számítás.

Építőiparunk „bedőlését” leépülését valójában azonban a termelés mennyiségének alakulása mutatja, indexsorok alapján számítva. Ezek szerint a termelés volumene – a telephely és a székhely szerint megfigyelt adatok alapján egyaránt – 2011 évben a 2000. évi felét sem érte el. A negatív tendencia 2012-ben is folytatódott, a megyei székhelyű 4 főnél többet foglalkoztató építőipari szervezetek termelési értéke I-III. negyedévében összehasonlító áron 9,5%-kal maradt el az előző év azonos időszakától. A megye építőiparának további ismérve, hogy több mint két évtizede a létszámleadó gazdasági ág szerepét tölti be.

Kereskedelem: változó hálózat, gazdag választék

A kiskereskedelmi üzletek száma 1990-2000 időszakában a privatizáció, a nagy áruházláncok egységeinek megjelenése, és a szabályozók változása miatt hullámzóan alakult, de összességé-

ben közel másfélszeresére nőtt, az itt látható idő-sor adatai szerint.

6. tábla A kiskereskedelmi üzletek számának alakulása*

Év	1990	1992	1994	1996	1998	2000	2011. év a 2000. évi %-ában
Üzletek	2 028	3 243	3 236	3 050	2 811	2 979	146,9

* Gyógyszertárakkal együtt, vendéglátóegységek nélkül

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás.

Éppen ellentétes tendencia mutatható ki az ezredforduló utáni időszakban, miközben folyamatosan módosult – de lényegesen nem változott – a kiskereskedelmi egységek üzlettypus szerinti összetétele. Ezt mutatja az alábbi tábla.

7. tábla Kiskereskedelmi üzletek száma, üzlettypus szerint, az év végén

Üzlettypus	2000	2011	2011. év a 2000. évi %-ában
Élelmiszerüzletek és áruházak	1 107	888	80,2
Iparcikküzletek és áruházak	1 671	1 533	91,7
Üzemanyagtöltő állomás	36	30	83,3
Összesen	2 814	2 451	87,1
Gépjárműüzletek	129	149	115,5
MINDÖSSZESEN	2 943	2 600	88,3
Gyógyszertárak	36	41	113,9

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2011. Saját szerkesztés és számítás.

Az üzletek száma mérséklődésének egyik legfőbb oka a gazdasági környezet változásában, a vállalkozások működési feltételeinek szigorodásában keresendő. Ezt igazolja az egyéni vállalkozók által működtetett kiskereskedelmi üzletek több mint egyharmadának megszűnése. A megye kiskereskedelmének további jellemzője még az üzlethálózat korszerűsödése, az áruválaszték bővülése, a minőség javulása. Fontos ismerv (lenne) a kereskedelmi dolgozók számának alakulása. Erről azonban összehasonlítható adatok nem állnak rendelkezésre.

Nógrád megye kiskereskedelmi-értékesítési forgalmát az elmúlt években az alacsony szintű foglalkoztatottság és a vidéki átlag alatt maradó kereseti színvonal következtében kialakult alacsony szintű vásárlóerő döntően befolyásolta.

2011. évi vásárlóerő-index felmérés szerint Nógrád veszített pozíciójából, de még így sem került a megyék „sereghajtói” közé.⁷

Salgótarján, 2013. június

BARÁTHI OTTÓ

Jegyzetek

1 Nógrád Megye Területfejlesztési Koncepciója, 2014-2020. Helyzetfeltáró munkaanyag, 2013.

<http://megye.nograd.hu/files/terfej1/Helyzetelemzes20130430.pdf> (2013.05.10.) A továbbiakban : NMTFK, 2013 (oldalszám megjelölésével)

2 Az öregedési index az idős korú népességnek (65–X éves) a gyermekkorú népességhez (0–14 éves) viszonyított arányát fejezi ki. A népesség korösszetétele változásának és az előregedés folyamatának legfontosabb indikátora, amelynek a demográfiai jövő szempontjából van kiemelt jelentősége.

3 A járási hivatalokról bővebb információforrásként ajánlom a Nógrád Megyei Kormányhivatal honlapját: <http://nmkh.hu/nmkh25/> (2013.05.12), és a következő saját cikketem (Dr. Baráthi Ottó): Tovább folytatódik a fejlesztés.

(Interjú dr. Szabó Sándorral, Nógrád megye kormány megbízottjával). Nógrád Megyei Hírlap, 2013. május 11., 2. o.

4 Saját tanulmányomra hivatkoztam. Baráthi Ottó: Nógrád megye gazdasági-társadalmi folyamatainak főbb jellemzői a rendszerváltás után. Területi Statisztika, 2010.4.

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2010/04/barathi.pdf> (2013.05.16) 439. o. A továbbiakban: BARÁTHI, 2010 (oldalszám megjelölésével). Itt jegyzem meg, hogy mindkét fentebb említett szakanyagra csak indokolt (szó szerinti idézés vagy szakmailag szükséges) esetben hivatkozom.

5 Itt és a következőkben dolgozatom elemző blokkjának 2012. évi ágazati részseinél (külön citálás nélkül) rendre felhasználom a KSH Miskolci Igazgatóság Statisztikai tájékoztató, Nógrád megye, 2012/4. (KSH 2013. március) c. kiadványának (1-14.o.) vonatkozó/megfelelő információit.

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/124/nogr124.pdf> (2013. május hó)

6 BARÁTHI, 2010, 448. o. Ebben a dolgozatomban a megye gazdaságának szerkezetét 1992-2008 időszak adatai alapján elemeztem – a KSH szakemberei által kontrollált és befogadott módon.

7 Bővebb információkat talál az érdeklődő az NMTFK, 2013 15. oldalán.